

nent of transcendent, er altijd een minderheid stond van hen, die den kosmos ateleologisch noemden, en, hoewel de orde en doelmatigheid zelve niet ontkennend, de wereld toch uit toeval of anderzins verklaarden.

Die leer van het toeval als verklaring voor de wet- en doelmatigheid dezer wereld behoeft wel geen uitvoerige weerlegging; het is duidelijk, dat toeval hier maar al te dikwijls een woord blijkt te zijn, dat dan opduikt, als het begrip ontbreekt en dus, overigens vrij doorzichtig, onze onkunde tracht te verbergen. Of wel bedoelt men er mee te zeggen, dat de wereld ook anders had kunnen uitvallen, waarbij de vraag naar verklaring een étape verder wordt teruggeschoven, maar dan ook te dringender wordt. Overigens is het voor dit verband van belang reeds hier er op te wijzen hoe *Van der Waals Jr.* op grond van natuurwetenschappelijke beschouwingen tot het inzicht kwam, dat een tot stand komen van den tegenwoordigen toestand der wereld door toeval uiterst onwaarschijnlijk is ¹⁾.

Het behoeft dan ook niet te verwonderen, dat de verdedigers eener toevalsleer vooral gevonden worden onder hen, die de zintuigelijke werkelijkheid als zoodanig aanvaarden zonder meer, iedere gedachte aan de mogelijkheid van een immaterieelen zijnsgrond onderdrukken en dus in wezen een vlak materialisme huldigen. Boven werd er trouwens reeds op gewezen hoe Schopenhauer ²⁾ terecht aantoonde, hoe er vóór Kant een echt dilemma bestond tusschen materialisme en theïsme; hoe men toen dus óf aan het blinde toeval óf aan een van buitenaf werkende intelligentie het tot stand komen der wereld toeschreef. Een derde mogelijkheid zag men niet. Zoo viel het atheïsme veelal met het materialisme samen, en was nog zelden, want wie kon de zoo duidelijke doelmatigheid in de organismen redelijkerwijze aan het blinde toeval toeschrijven. Eerst door Kant kwam de zaak principieel anders te staan, en zoo vergeeft hij tenslotte aan drie voor-Kantianen gaarne hun afschuw voor de teleologie, die ze al te duidelijk toonden! Die drie waren Lucretius, wiens bewijsvoering zoo plomp is, dat ze geen weerlegging behoeft, Bacon, die de eendoorzaken uit de fysiek naar de metaphysiek verplaatst, en deze dan met de speculatieve theologie vereenzelvigde, en Spinoza, die van de teleologie alleen een

1) Tijdschr. v. Wijsbegeerte V, 1.

2) Sämtliche Werke II, bl. 397.